

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ
СКУП

„Специјална
едукација и
рехабилитација у
условима пандемије
COVID-19“

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд,
23. децембар 2021.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У
УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”**

Београд, 23. децембар 2021.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2021.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”
Београд, 23. децембар 2021. године
ЗБОРНИК РАДОВА

Рецензенти:

Проф. др Даница Васиљевић-Продановић
Доц. др Лука Мијатовић

Издавач:

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Марина Шестић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Наташа Буха
Доц. др Милица Ковачевић

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-155-6

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 9. 12. 2021. године, Одлуком бр. 3/193 од 10. 12. 2021. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководилац Пројекта је проф. др Горан Јованић.

ИНКАРЦЕРАЦИЈА ТОКОМ COVID-19 ПАНДЕМИЈЕ

Горан ЈОВАНИЋ, Вера ПЕТРОВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Процес извршења затворске казне праћен је различитим тешкоћама, изазовима и проблемима у Србији, као и у већини држава света. Приметно је настојање да се изнађе сразмерност између безбедности друштва и казнене институције, кажњавања због кривичног дела, испаштања и рехабилитације, ефективног утицаја на конкретног починиоца и све друге потенцијалне преступнике у циљу редукације рецидива и превенције примарних преступа, уз константно смањење трошкова и уштеде државе или оснивача затвора. У већини затворских објеката, оптимални капацитети смештаја су преоптерећени, што отежава контролу кретања и понашања осуђених, умањује могућност примене рехабилитационих третмана, онемогућава индивидуализован приступ и отежава функционисање затвора. Посебну важност има пренасељеност затвора у времену када је свет захваћен пандемијом новог коронавируса (SARS-CoV2), када је физичка дистанца једна од кључних превентивних мера ширења заразе. Карактер затворских објеката и начин извршења казне доприносе да су осуђени под принудом и притиском, лишени многих задовољстава, а често и основних потреба. Ово стање се усложњава затворском архитектуром, хипернормираношћу живота током боравка, одвојеношћу од ближњих, страхом за сопствено здравље, безбедност и опстанак у затвору. Потреба избегавања контакта условљава редуковање осуђеничких погодности, као што су изласци у град, одласци кући, пријем брачних и породичних посета, што додатно повећава напетост. Страх од уношења вируса од стране страже, запослених или новодошлих осуђених уноси додатне тензије код запослених, осуђених и њихових ближњих. Циљ рада је да се прикаже сложеност извршења затворске казне, додатно оптерећене пандемијом новог корона вируса.

Кључне речи: затворска казна, осуђени, COVID-19 пандемија.

УВОД

Упркос настојањима јавних и здравствених власти да сузбију пандемијско ширење новог коронавируса, предузимању разноликих обавезујућих мера и препорука, које се крећу од ограничавања величине јавних и приватних окупљања, до налога

за употребу заштитних маски, изолације и потпуне блокаде, нови коронавирус се ипак проширио, у већој или мањој мери, у различитим деловима света (Walby & Piché, 2020). Приликом разматрања ко је током пандемијске кризе постао најрањивији услед трансмисије и смрти од COVID-19 истиче се да је реч о људима који су присиљени

да живе у групним смештајима, као што су затвори, притвори, домови за стара лица, избеглички кампови, рехабилитациони и други колективни центри (Oladeru et al., 2020). Вулет и Лојеро (Ouellet & Loiero, 2020), описујући ситуацију у Канади, наводе да је за 600 осуђених и 229 чланова затворског особља потврђено да су заражени коронавирусом, а три затвореника су умрла. Ове бројке се узимају са резервом, јер се наводи да би, када би се тестирање лакше обављало унутар места инкарцерације, број случајева *COVID-19* међу особама у затворима Канаде вероватно био већи (Blair et al., 2020).

Прелиминарни подаци сугеришу да су у канадским провинцијама, у којима су случајеви *COVID-19* повезани са затворима, стопе преношења најмање пет пута веће међу затвореницима него у општој популацији (Ouellet & Loiero, 2020). У САД, преко 70.700 затвореника је позитивно тестирано на нови коронавирус, у савезним и државним затворима, а преко 700 их је умрло (Marshall Project, 2020).

ПРЕНАСЕЉЕНОСТ ЗАТВОРА КАО ФАКТОР ПОВЕЋАНОГ РИЗИКА ТРАНСМИСИЈЕ И СМРТИ ОД COVID-19

У претходним декадама, многи аутори попут Ендру Којла (Andrew Coyle), писали су о пребукираности затвора и недостајућим статистичким подацима о броју људи који су смештени у такве установе (Coyle et al., 2016). Тако, појединци могу бити притворени од стране државе и ван система кривичног правосуђа. Притвор се може односити на нечији имиграциони статус, депортацију или се користити због ризика за националну безбедност или због војних интереса. У неким земљама, као у Кини, релативно лака кривична дела и одређени

морални или политички преступи се решавају кроз „административни притвор“, систем који је одвојен од главних токова кривичног правосуђа. Тако Којл и сарадници (Coyle et al., 2016) наводе пример Кинеског система “преваспитавања кроз рад”, који је довео до административног притварања великог броја преступника. Тај систем је званично укинут у децембру 2013. године, међутим, извештаји указују да различити облици (незатворског) притвора остају и даље на снази (Amnesty International, 2017). На посредан начин се указује да глобална база података о особама у инкарцерацији може бити непотпуна, иако обухвата 223 независне земље и територије (World Prison Brief, 2016). Стога, с опрезом треба узети и податак да је током 2015. године, у инкарцерацији, по различитим основама, било затворено преко десет милиона људи широм света, од којих је око половина у Сједињеним Америчким Државама, Кини, Русији и Бразилу (Coyle et al., 2016). Како се наводи тај број је вероватно ближи 11 милиона, с обзиром на то да, због потешкоћа у приступу подацима, светски затворски извештај не садржи статистику за Еритреју, Северну Кореју и Сомалију (Coyle et al., 2016). Такође, не постоје ни подаци о притвореницима у појединим државама или притвореницима у истражном затвору (Coyle et al., 2016). Додатно, процењених десет до 11 милиона не укључује људе у полицијском или другом административном притвору, где није донета званична одлука о подизању оптужнице или о кривичном гоњењу. Важно је истаћи и да временски рокови за полицијско задржавање варирају зависно од јурисдикције, као и да често нема рутинског прегледа колико је људи задржано у таквим околностима (World Prison Brief, 2016). С обзиром на ограничене доступне податке о овој категорији

притворених, извештавање о таквим подацима је ван оквира Светског затворског извештаја (*World Prison Brief*). Ипак, уколико се ослањамо на бројке које су доступне у наведеној бази, долазимо до податка да се у Азији налази око четири милиона затворених, а у Америци око 3,8 милиона. У Европи их има око 1,6 милиона, а у Африци још око милион. Океанија има укупно око 55.000 особа у инкарцерацији (Walmsley, 2016). Док ови бројеви дају увид у то колико је затворска популација неравномерно распоређена на глобалном нивоу, бољи увид се може стећи сагледавањем стопе затворске популације, које се уобичајено мере бројем затворених на 100.000 националног становништва. Стопе затворске популације израчунате према подацима Светског затворског извештаја, а које су засноване на процењеној националној популацији из 2016. године указују да је средња стопа затварања у свету била 142 (World Prison Brief, 2016). Поређења између средње стопе географских региона откривају да пет региона има стопу од преко 200, а то су Северна Америка, Централна Америка, Јужна Америка, Кариби и Европа/Азија (обухвата Русију, Турску, Јерменију, Азербејџан и Грузију). Насупрот томе, региони Централне Африке, Западне Африке, Јужне Азије, Северне Европе и Западне Европе имају средње стопе испод 100 (World Prison Brief, 2016). Трендови пораста затварања у овом веку указују на чињеницу да се затвори пуне брже и више у односу на пораст опште популације. Између 2000. и 2015. године, укупна светска затворска популација порасла је за скоро 20%, што је нешто изнад процењеног повећања опште популације (18%) у том периоду (Walmsley, 2016). Европа је једини континент чија је укупна затворска популација опала током овог периода (иако се удео затвореница у Европи повећао). Затворска популација

жена у свету порасла је за 50% током овог периода, а популација мушкараца за 18% (Walmsley, 2016). Овакво стање забележено је пре наступања пандемије новог коронавируса.

Приказани подаци о трендовима извршења затворске казне и притварања широм света од 2000. године покрећу разматрања неких питања која изазивају забринутост и утичу на многе особе у инкарцерацији, попут пренасељености, лоших смештајних услова и здравствених ризика, а у новије време и велике заступљености страних држављана и других мањинских група у затворској популацији, те начина управљања затвореницима високог ризика и потребе да се спречи ширење насилног екстремизма у затворима (Coyle et al., 2016). С обзиром на попуњеност затворских капацитета, а према подацима из Светског затворског извештаја (World Prison Brief, 2017), где се наводи да укупно 116 земаља има стопе попуњености затвора од преко 100%, реално се поставља питање могућности да се осуђенима обезбеди стамбени простор у складу са стандардима међународних организација, које утврђују минималне стандарде за инкарцерацију. Тако је Комитет Савета Европе за превенцију тортуре (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2015) објавио стандарде о „животном простору по затворенику у затворским установама“. Захтева се шест квадратних метара за једнокреветну ћелију и четири квадратна метра по затворенику у ћелији за више особа. Такође, Међународни комитет Црвеног крста (International Committee of the Red Cross, 2012) је препоручио 5,4 квадратних метара по особи у смештају у једној ћелији, и 3,4 квадратна метра у заједничким

спаваоницама, укључујући места где се користе кревети на спрат.

У светлу података о пренасељености затворских капацитета, који указују да Хаити има највећу стопу пренасељености у свету од 454%, затим Ел Салвадор (348%), Филипини (316%) и Замбија (303%), те да још 18 земаља има стопу пренасељености преко 200%, а додатних 97 држава има преко 100% пренасељености затворских капацитета (World Prison Brief, 2017) оправдано је исказати забринутост за животну безбедност и здравствену сигурност затворених, нарочито због пандемије COVID-19.

ПОСЛЕДИЦЕ ПАНДЕМИЈЕ COVID-19 НА ФУНКЦИОНИСАЊЕ ЗАТВОРА

У настојању да се појасне последице ванредне глобалне здравствене ситуације и промене у животу осуђених и њихових породица, спроведен је интервју (*Institute for Crime & Justice Policy Research – ICPR*) са осуђенима, бившим осуђенима и њиховим блиским особама (Heard, 2021). Сумирано је преко 80 интервјуа које су истраживачи ICPR водили пре и током пандемије. Почетком марта 2020. године, затвори широм света сусебрзо закључали, затварајући врата за посетиоце. Затвореници су нагло лишени породичних и друштвених контаката, правних савета, посета волонтера и надзорних тела и других извора подршке. Рехабилитација, рад, образовање и друге рутинске активности су углавном престале. Осуђени су дуго времена проводили затворени са мало или нимало друштвених контаката. Ови веома рестриктивни затворски режими су и сада на снази, већим делом године у многим земљама. Док се спољни свет борио са анксиозношћу и социјалном изолацијом усред глобалне кризе јавног здравља, лишавања

затвореника и њихових породица су била посебно изражена. У немогућности да се придржавају социјалног дистанцирања или других основних мера безбедности у скученим, нехигијенским условима, забринутости за своје здравље и добробит својих најмилијих, са мало или нимало посла, осуђени доживљавају дуготрајну патњу у изолацији. Рестриктивни режими остали су на снази у многим затворима и несумњиво су помогли у обуздавању инфекције и смрти. Ипак, и поред свих предузетих активности наводи се да је прерано судити колико су ови добици вредни у односу на повезане социјалне и психолошке штете и изгубљене резултате рехабилитације (Heard, 2021).

Узимајући наведено у обзир, могу се разумети констатације појединих аутора (Drucker, 2013; Razack, 2015) да у инкарцерацији, у местима заточеништва, нестају људи алармантном брзином, чак и у „нормалним“ временима. Пандемија COVID-19 додатно је учврстила ову реалност затварања.

Док COVID-19 и пандемија у затворима доводе до суспензије слобода и других активности које глорификују живот, неки аутори (Walby & Piché, 2020) настоје да прикажу дешавања у инкарцерацијским условима, додатно оптерећеним пандемијом. У актуелном времену, указује се на патње осуђених и последице по њих. Настоји се описати осећај губитка и очаја који затварање изазива, истичући да је и то један облик насиља које треба окончати тако да се свака особа, макар била и у инкарцерацији, третира као људско биће (Walby & Piché, 2020). Сакупљајући исказе осуђених и притворених, аутори (Walby & Piché, 2020) настоје сликовито пренети утиске “изнутра”, било да се ради о болу и патњи услед ограничења слободе кретања,

али и многих других слобода, или о утиску да у затвору влада временска дилатација и различита перцепција о протоку времена у односу на свет слободе, или о утиску да са затворенима неко константно игра менталне игрице надмудривања, отежавајући ионако тешке услове живота током инкарцерације, грубости у опхођењу према њима, храбрости да се прихвате животни изазови, попут завршетка образовања у затвору или пак да се размишља о осећају да им затвор краде живот, што повлачи и питања старења у затвору. Интервјуи откривају тешкоће инкарцерације услед напорног рада у затвору или услед дисциплинског кажњавања. Посебно их погађа осећај деперсонализације и свођења персоналитета на затворске бројеве, а понекад су забринути и због замагљених сећања иза решетака (Walby & Piché, 2020). Исти аутори (Walby & Piché, 2020) описују солидарност осуђених иза решетака, којом се одупиру канадској држави у порасту затварања за време пандемије *COVID-19*, паралелно са захтевима за ослобађање људи из притвора, као и за побољшање здравља и безбедности иза зидова током пандемије *COVID-19*. Сведочења потписаних и анонимних затвореника откривају разоран утицај *COVID-19* на њих и њихове породице, који је додатно отежан неактивношћу и немаром државе. Посебно се наглашава чињеница да су и услови инкарцерације један од инкубатора пандемије *COVID-19*, те се препоручује редукација броја људи у затворима (Maynard & Piche, 2020).

ЗАКЉУЧАК

Проблеми у организацији извршења затворске казне и различитих мера инкарцерације, могу се сажето сагледати кроз неколико глобалних чињеница.

Оне се тичу непоштовања стандарда у прекорачењу броја људи у релативно малом простору током инкарцерације, што повећава ризике трансмисије, обољевања и смртности од новог коронавируса. Тежину и сложеност овог проблема могуће је сагледати узимајући у обзир вишедеценијске изазове настале повећаним трендовима затварања људи као форме друштвене реакције на криминалитет, уз недовољну примену алтернативних облика кажњавања, мањак буџетских средстава за упошљавање додатног стручног кадра, стварање адекватних животних услова у објектима затварања, мањак или непостојање примене квалитетних програма пеналне рехабилитације и различите облике депривираниности током боравка људи у инкарцерацији. Значајно различит квалитет живота особа у инкарцерацији од живота на слободи додатно је усложњен услед пандемијских мера превенције *COVID-19*, које су додатно редуковале контакте осуђених са породицом и ближњима, ускраћујући им посете, изласке у град и повремене одласке кући. Начини да се отклоне или ублаже последице инкарцерације у време актуелне пандемије налазе се у редукацији изрицања казни и мера које се извршавају у релативно скученим просторима, уз паралелно повећање примене алтернативних санкција и хуманизацију услова боравка онима који се неизбежно морају налазити на извршењу казни и мера које подразумевају режим затварања.

ЛИТЕРАТУРА

- Amnesty International. (2017, February 22). *Amnesty International Report 2016/17: The state of the world's human rights*. <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/4800/2017/en/>
- Blair, A., Parnia, A., & Siddiqi, A. (2020). Testing lags and emerging COVID-19 outbreaks in federal penitentiaries in Canada. *medRxiv*. [The preprint server for health science]. <https://doi.org/10.1101/2020.05.02.20086314>
- Coyle, A., Heard, C., & Fair, H. (2016). Current trends and practices in the use of imprisonment. *International Review of the Red Cross*, 98(3), 761-781. <https://doi.org/10.1017/S1816383117000662>
- Drucker, E. (2013). *A plague of prisons: the epidemiology of mass incarceration in America*. The New Press.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2015, Decembar 15). *Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards*. <https://rm.coe.int/16806cc449>
- Heard, C. (2021). *Locked in and locked down-prison life in a pandemic: evidence from ten countries*. Institute for Crime & Justice Policy Research.
- International Committee of the Red Cross. (2012, April). *Water, Sanitation, Hygiene And Habitat In Prisons: Supplementary Guidance*. <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-002-4083.pdf>
- Marshall Project. (2020, July 26). *A State-by-State Look at Coronavirus in Prisons*. <https://www.nlg.org/plan/wp-content/uploads/sites/6/2020/09/A-State-by-State-Look-at-Coronavirus-in-Prisons-As-Of-July-26-2020-The-Marshall-Project.pdf>
- Maynard, R., & Piché, J. (2020). No one is disposable: Depopulating carceral sites during the COVID-19 pandemic and beyond. Sick of the system: why the COVID-19 recovery must be revolutionary, Toronto. *Between the Lines*, 105-115.
- Oladeru, O. T., Tran, N. T., Al-Rousan, T., Williams, B., & Zaller, N. (2020). A call to protect patients, correctional staff and healthcare professionals in jails and prisons during the COVID-19 pandemic. *Health & Justice*, 8, 1-3. <https://doi.org/10.1186/s40352-020-00119-1>
- Ouellet, V., & Loiero J. (2020, July 17). *COVID-19 taking a toll in prisons, with high infection rates, CBC News analysis shows*. <https://www.cbc.ca/news/canada/prisons-jails-inmates-covid-19-1.5652470>
- Razack, S.(2015). *Dying for improvement: Inquests and inquiries into indigenous deaths in custody*. University of Toronto Press.
- Walby, K., & Piché, J. (2020). Voices from the inside, voices from beyond: Reflections on the (prison) pandemic. *Journal of Prisoners on Prisons*, 29(1-2), 1-6. <https://doi.org/10.18192/jpp.v29i1-2.4935>
- Walmsley, R. (2016). *World prison population list, 11th edition*. Institute for Criminal Policy Research. https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition_0.pdf
- World Prison Brief. (2016). *World Prison Brief data*. <https://www.prisonstudies.org/>
- World Prison Brief. (2017). *Highest to lowest - occupancy level (based on official capacity)*. https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/occupancy-level?field_region_taxonomy_tid=16

INCARCERATION DURING COVID-19 PANDEMICS

Goran JOVANIĆ, Vera PETROVIĆ

*University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation*

Abstract

The process of incarceration in Serbia, just like in most world countries, is accompanied by various difficulties, challenges and issues. There is an inclination to develop a balance between social safety and punitive institutions, crime punishment, retaliation and rehabilitation, effective influence on the specific convict and all other potential criminals in order to reduce the incidence of recidivism and prevent primary offences, along with constant cost reduction and safety measures of the state or the prison founder. In the majority of prison facilities, the optimum capacities are overcrowded, which makes movement and behaviours of prisoners difficult to control, reduces the possibility for rehabilitation treatments to be applied, prevents application of individualized approach and intervenes with a way prisons function. The fact that prisons are overcrowded is of special significance in the time when the world is affected by COVID-19 (SARS-CoV2) pandemics outbreak, when physical distance makes one of the key preventive measures for spreading of the disease. The characteristics of prison facilities as well as the manner of carrying out the sentence both contribute to the prisoners being under stress, deprived of various pleasures, and commonly of bare necessities. The state is further complicated by the prison architecture, hyper-normative way of life during the incarceration, separation from loved ones and fear for one's own health, safety and survival in the prison. The necessity of reduction in contacts influences the reduction of prisoners' benefits, and those are temporary releases, visits to one's

home, having marital or family visits, which all increases the tension further. The fear of the virus being imported by the guards, the employees or new convicts brings additional strain to the employees, the prisoners or their families. The aim of the paper is to depict the complexity of carrying out prison sentence additionally burdened by COVID-19 pandemics.

Keywords: *prison sentence, convicts, COVID-19 pandemics*